

Koncepce projektu "Obec příznivá rodině" - zkušenosti ze zahraničí a možnosti uplatnění v ČR

Marie Oujezdská, Národní centrum pro rodinu

1. Proč výběr tohoto tématu:

Projekt Obec příznivá rodině se snaží přispět k tvorbě zásadně nového povědomí o soužití společnosti orientované na výkony (Leistungsgesellschaft) s rodinami. Dnešní společnost oceňuje kvalitu vykonávané práce do té míry, do jaké je tato práce oceňována trhem. Poněvadž práce v rodině není trhem oceňována, je považována za neproduktivní. I to je důvodem, proč se dnes v obcích hodně hovoří o infrastruktuře např. v souvislosti s výstavbou závodů, ale málo se hovoří o nutnosti investic do "lidského kapitálu", tedy do výchovy nové generace. Pro vytváření tohoto lidského kapitálu má rodina klíčový význam. V ní se zprostředkovávají a cvičí klíčové a společenské hodnoty, jako uznání a solidarita, dělení se o zodpovědnost za sociální soužití atd. Čím lépe se zdaří soužití v rodinách, tím snadněji a úspěšněji se může vytvářet společenské soužití - ve všech oblastech, také v hospodářství.

Základním principem projektu O. je zásada, že se rodinná politika musí uplatňovat tam, kde rodiny žijí. Nemá rodinám nic vnucovat, ale má jim nabídnout pomoc k uskutečnění jejich představ a přizvat je ke spolurozhodování. V zájmu obce je, aby za silné podpory samotných občanů, k nimž rodiny samozřejmě patří, vytvořila takový životní prostor, který by byl pro rodiny s dětmi přitažlivý. V budoucnu obstojí dobře taková obec, která nabídne lidem v bezprostřední blízkosti bydliště podmínky odpovídající co nejlépe soukromému životu a tím získá i dostatek schopných lidí, kteří budou chtít v první řadě pracovat v těch závodech, které budou pružné a budou zohledňovat jejich osobní požadavky. A právě komunální politika je orientována do budoucna.

2. Jak na to

Rodinná politika je průřezová politika, která vyžaduje spolupráci všech zúčastněných, zvláště je důležitá spolupráce s hospodářskou sférou. Dotýká se těchto oblastí:

- Bydlení
- Trhu práce
- Životního prostředí
- Zdravotnictví
- Tvorby hodnot
- Vzdělávání a poradenství

Je možno hovořit o třech základních cílech: - 1/ posilovat povědomí o existenci rodin a jejich potřeb - 2/ ulehčit slučitelnost rodiny a zaměstnání - 3/ komplexní opatření 4/ opatření na zlepšení finanční pomoci rodinám

3. Jaké formy má projekt v zahraničí - příklady

ad 1/ První cíl Posilovat povědomí o existenci rodin a jejich potřeb naplňují opatření typu

- virtuální "atlas rodin" na Internetu (je k dostání i na CD nebo v tištěné podobě) - kde jsou seznamy nabídek, programů a služeb pro rodiny, které nabízejí obce, vzdělávací zařízení, spolky, církve, hospodářská sféra, odbory atd.). Atlas rodin slouží současně jako platforma k výměně názorů
- poradenství/vzdělávání
- služby - zvl. asistenční služba, ale i služba hlídání dětí během nutných návštěv úřadů, síť místností pro přebalování dětí,
- plán na omezení domácího násilí
- rodinné stoly - nabídka pomoci při zavádění municipální rodinné politiky (nabízí v Německu Institut pro organizační komunikaci IFOK. Pod heslem "Od politiky pro rodiny k politice s rodinami" nabízí

pro zájemce produkt Kulatý stůl pro rodinu (Der Familien-Tisch), což je program externího moderování procesu vytváření místní rodinné politiky a řešení problémů, které s tím souvisejí. Obec si může objednat tuto službu a její těžiště spočívá v propracovaných technikách, jak zapojit od počátku do práce široký okruh účastníků a jak efektivně postupovat k formulaci cílů. Profesionální moderátor pak během několika setkání řídí vypracování plánu a konkrétních projektů a postupně předává svoji roli místním odpovědným osobám¹.

- soutěž obec příznivá rodině
- akce, které obce nebo regiony vyhlašovaly a vyhlašují, např. Více času pro děti, Bezpečnost dopravy začíná v rodině, Ochrana životního prostředí začíná v rodině, Děti vítány. Literární a výtvarné soutěže na téma rodiny na školách, z nichž jsou vítězné výtvary využity např. jako logo pro určité akce, nebo dokonce jako logo na úřední papíry obce.

ad 2/ Druhý cíl Ulehčit slučitelnost rodiny a zaměstnání:naplňují opatření typu

- nabídka příležitostí k znovunabytí zdravého sebevědomí žen (v budoucnu i mužů) v období, kdy se věnují výlučně nebo převážně výchově dětí a péči o rodinu: mateřská centra, Anima, poradny připravující na získání certifikátu Rodinné kompetence, centra motivující muže k větší angažovanosti v domácnosti a při výchově dětí
- nabídka institucionálního a neinstitucionálního hlídání dětí - Tagesmütter jde o neinstitucionální formu, nejde o vybudování instituce, péče o děti od jejich nejtějššího věku nerodičovskou osobou v její domácnosti ve větší či menší skupině dalších dětí (společně s dětmi realizátorky) výhody:
- pro rodiče
 - flexibilnější doba příchodu a odchodu dítěte
 - pokud se dítě "doléčuje z nemoci", kdy potřebuje jen dodržovat určitou dietu nebo dobírat léky, může již využívat tento typ péče
 - možnost individuálnějšího přístupu ke stravovacím potřebám či zvyklostem dítěte
 - rodiče mohou navázat osobnější vztahy s pečující osobou, umožnit tak dítěti snazší přechod z domácí péče, nezkušení rodiče mají možnost získat potřebné rady či informace od zkušenější rodičů
 - tento typ hlídání nemusí striktně odmítat děti po dosažení určitého věku - je možný individuální přístup
- pro děti
 - větší možnost respektovat individualitu dítěte
 - dítě zůstává v rodinném prostředí - jde i nakupovat, hraje si v dětském pokoji a na dětském hřišti i v přírodě, má možnost sledovat chod domácnosti
 - poznává zvyklosti další rodiny a může zakoušet její bezpečí
 - podle individuálních i měnících se potřeb dítěte je možné, aby si přinášelo z domova i drobné předměty, které mu symbolizují spojení s vlastní rodinou v době, kdy je "hlídáno"
 - tato péče umožňuje doplnění často nedostatečné socializační funkce rodiny, způsobené nízkou porodností, která se projevuje narůstajícím počtem jedináčků
 - pečující rodina může doplnit i to, čeho se dítěti v domácí péči nedostává
- flexibilní předškolní zařízení i nabídka zařízení pro trávení volného času dětí: zatímco se u nás hovoří o předškolních zařízeních, například v Německu jsou tato zařízení určena společně pro děti od 6 měsíců až do věku, kdy dítě končí povinnou školní docházku, navzdory tomu, že zákonný nárok na umístění v mateřské školce vzniká až po třetím roce života dítěte.(Pro úplnost nutno dodat, že se nabídka jednotlivých zařízení liší podle charakteru svého zřizovatele). Skupiny, ve kterých jsou děti s velkým věkovým rozdílem umožňují, aby v nich dítě mohlo setrvat dlouhou dobu a navázalo stabilnější vztahy k druhým dětem i k pedagogickému vedení. Život v takovém zařízení umožňuje zvláště dětem bez vlastních sourozenců (kterých přibývá), udělat zkušenosti se životem v prostředí podobném rodině s více sourozenci, a to i s těmi nejmenšími². Zařízení nabízejí své služby rodičům nejen během pracovních dnů - ve většině případů od 7.00-17.30 (někdy až do 20

hodin), ale po domluvě je možno v některých zařízeních nechávat děti i dva dny nebo celý týden (i přes víkend). Objevují se i nabídky hlídání nemocných dětí v případě nenadálé absence dohodnutého pečovatele. Školáci se v odpoledních hodinách připravují na vyučování pod vedením zkušených pedagogů. Během celého dne jsou děti vedeny většinou podle montessoriovské školy³. Zařízení jsou placena z rodičovských příspěvků, z prostředků obce a podniku. Uvolněná místa v podnikových školkách jsou nabízena k dispozici obcím. Stravování je většinou zajištěno (oběd stojí okolo 2,5 Euro), jsou ale i zařízení, kde je možno dětem dávat jídlo s sebou.

- vzdělávací svazy zaměstnanců na rodičovské dovolené - zajišťují vzdělávání během rodičovské dovolené, poradenství pro ty, kteří/teré se vracejí z rodičovské dovolené, poskytuje i nabídku možností k vylepšení pracovního zařazení.
- modelové projekty pro zaškolování samoživitelek do 27 let - podporují jak ženy samotné, tak i podniky, které jim toto zaškolování umožňují.

ad 3 komplexní opatření

- místní uskupení pro rodinu (Lokale Bündnisse für Familie)

vychází z potřeby propojit místní správu, trh práce, zařízení pečující o děti, zařízení nabízející volnočasové aktivity, služby, trh s byty, dopravní síť, vzdělání, zdravotnictví. Věnuje se občanům s přihlédnutím k jejich momentální životní situaci - zaměřuje se na mladé rodiny, vytváření příležitostí pro lepší slučitelnost rodiny a zaměstnání s přihlédnutím k potřebám tzv. sendvičové generace, zaměřuje se na potřeby seniorů.

Tato iniciativa se děje na regionální úrovni a je podporována německým Spolkovým ministerstvem pro rodiny, seniory, ženy a mládež. Jde o poměrně novou iniciativu- od ledna t.r. zatím se k ní přidalo na 94 lokálních uskupení. Jde například o sladění otvíracích dob úřadů, s pracovní dobou v podnicích i s dopravou, o podporu zavádění zkrácených úvazků v podnicích, flexibilních pracovních dob, teleworkingu, o zřizování infrastruktury v blízkosti obytných čtvrtí, o finanční dostupnost služeb,

Partnery mohou být např.: komunální politikové, úřady místní správy a jejich příslušné odbory, hospodářské svazy, jednotlivé podniky, hospodářské komory, odbory, neziskové organizace, spolky a svazy, školy, církve, bytová družstva, policie, pracovní úřad. Rodiny mají možnost se účastnit formou rodinných kulatých stolů, rodinných fór, vyhodnocením dotazníkových šetření nebo prostřednictvím rad pro rodinu, které zastupují zájmy rodiny na komunální úrovni vůči místnímu zastupitelstvu - zastupují rodiny např. v otázkách podniků příznivých rodině, zařízení péče o děti, ve snaze zajistit ženám i mužům rovné příležitosti.

V rámci těchto uskupení je možné, aby se podnik podrobil auditu rodina a zaměstnání nebo se zúčastnil soutěže podnik příznivý rodině.

Existují i příklady (Hamburg, Hannover) spolupráce podniků s organizacemi, které nacvičují s muži dovednosti potřebné v rodině (Familienkompetenzen). Snahou této iniciativy je podpořit otce, aby lépe dokázali skloubit svoji profesi se životem v rodině, prohloubili jejich vychovatelské schopnosti a podpořili jejich odhodlání zlepšit své partnerské i rodičovské vztahy. Otce, kteří se rozhodli pro nástup na rodičovskou dovolenou podporují tím, že jim nabízejí vzájemné provázání. Pozoruhodný je i starší projekt bilance osobnostních dovedností (Kompetenzbilanz), který jako nástroj personální politiky v podnicích umožňuje objektivně posoudit a odměnit celkový osobnostní rozměr pracovníka na základě bilance dovedností, které člověk může získávat i v rodině (zodpovědnost, rozhodovací schopnost, schopnost snášet zátěž). Jde o to, že se při použití tohoto nástroje neposuzuje pracovník jen z hlediska své flexibility nebo množství odvedené práce, či vynaloženého času.

- audit obec příznivá rodině a dětem:> dává obcím k dispozici nástroj, kterým mohou měřit, do jaké míry jsou sami obcí příznivou rodinám a dětem a kterým mohou získat podněty pro orientaci na rodiny a pro další vytváření prorodinného klimatu v obci.

Audit sleduje tři cíle:

1. Nabízí nástroj k měření existujícího stavu příznivosti pro děti a rodinu v obci,
2. podporuje zájem obce na zkvalitnění prorodinného klimatu,
3. pomáhá zpřístupnit dobré nápady a úspěšné iniciativy i jiným obcím v celostátním měřítku

Partnery mohou být stejné subjekty jako u předešlých místních uskupení pro rodinu, kteří působí v oblasti: poradenství, péče o děti, seniory, nabídky péče v tíživých situacích, zdravotnictví, svépomoci a sociální sítě, vzdělávání, práci a hospodářství, volného času, kultury a sportu, v oblasti bydlení a jeho okolí a oblasti dopravy.

Reflektuje potřeby občanů podle jednotlivých životních fází: období před narozením dítěte, rodiny s kojencí, předškoláky, žáky, dětmi v pubertě, reflektuje potřeby občanů, kteří už nežijí s dětmi ve společné domácnosti a seniory.

4. Komunitní plánování - příklad z ČR

V ČR existují také různá opatření, která mají posilovat povědomí o existenci rodin a odpovídat na jejich potřeby i opatření napomáhající lepší slučitelnosti rodiny a zaměstnání. Jmenovala bych za všechny manželské a rodinné poradny, služby, včetně nabídky asistenční služby, práci mateřských center a klubů maminek i motivační kurz pro ženy před nástupem do zaměstnání, pořádaný centrem pro rodinu a sociální péči v Brně. Tento motivační kurz se v první části zaměřuje na práci s tzv. rodinnými kompetencemi. Žena, která byla delší dobu mimo své zaměstnání si má možnost uvědomit, že práce, kterou v této době při péči o děti (seniory) i domácnost dělala má velký význam pro růst její osobnosti a s tímto růstem spojených dovedností (kompetencí) a že dobu, kdy byla tzv. doma, nelze ani v tomto ohledu označit za nicnedělání. Nově získané dovednosti může po jejich větší či menší modifikaci dobře uplatnit ve své profesi a tak i při přijímacím pohovoru.

K opatřením podporujícím lepší slučitelnost rodiny a zaměstnání jistě přispěje i již zmiňovaný projekt Gender Studies Soutěž o nejlepší firmu s rovnými příležitostmi a prostředím přátelským rodině roku 2004. Dosud však neexistuje komplexní opatření, které by sdružovalo všechny aktéry společensko-politického dění v obci.

První vlaštkou by se mohly stát zkušenosti s použitím komunitního⁴ plánování sociálních služeb. Komunitní plánování je metoda MPSV, vzešlá z rozsáhlé reformy sociálních služeb. Byla zavedena v roce 2003 na základě zkušeností z komunitní práce⁵. Obecně je metoda komunitní práce definována jako metoda směřující k vyvolání a podporování změny v rámci místního společenství. Metodou komunitního plánování lze na úrovni obcí nebo krajů plánovat sociální služby tak, aby odpovídaly místním specifikům i potřebám jednotlivých občanů. Jde o otevřený proces zjišťování potřeb a zdrojů a hledání nejlepších řešení v oblasti sociálních služeb.

Charakteristickým znakem komunitního plánování sociálních služeb je důraz kladený:

- na zapojování všech, kterých se zpracovávaná oblast týká
- na dialog a vyjednávání
- na dosažení výsledku, který je přijat a podporován většinou účastníků.

Komunitní plán vzniká, mění se a rozvíjí nejen před zraky široké veřejnosti, ale přímo za aktivní účasti všech subjektů.

Podstatou komunitního plánování sociálních služeb je partnerství mezi třemi stranami:

1. veřejnou správou,
2. státními, privátními a neziskovými poskytovateli služeb,
3. uživateli sociálních služeb.

Zkušenost z jeho aplikace ukazují, například jde o zkušenosti z Ostravy, že se KP může stát i nástrojem komunální politiky, pokud se do analýzy potřeb zahrnou i potřeby rodin. Pokud zůstaneme u příkladu Ostravy, můžeme sledovat tyto výstupy KP:

- Pobytové služby
- Zařízení pro přechodný (měsíc a více) pobyt nezl. dětí mimo rodinu
- Poradenství - Sociálně-právní, psychologické, pedagogické poradenství, Poradenství pro náhradní rodinnou péči (včetně psychologického poradenství), sexuologické poradenství
- Přednášková činnost
- Mediace rodinných sporů

- Podpora a sanace rodin
- Volnočasové aktivity pro děti
- Pobytové aktivity pro děti
- Víkendové pobyty a tábory pro děti
- Volnočasové aktivity pro děti a rodiče
- Služby pro "mladé dospělé" (18 - 26 let)

I z pohledu těchto možností uplatnit KP jako nástroj RP je potěšující, že podporu kp (např. ve formě usnesení rady KÚ) vyjádřily tyto kraje: Královéhradecký, Liberecký, Karlovarský, Ústecký, Jihočeský, Olomoucký a hl. město Praha. Forma a rozsah podpory kp jsou nicméně v jednotlivých krajích různé.

MPSV rozdělilo v roce 2003 ve dvou kolech určených jednak pro žadatele z řad NNO a jednak pro města a kraje celkem 4 870 250 Kč.

5. Závěr

Na uvedených příkladech je zřejmé, že se projekt Obec příznivá rodině netýká jen minoritní skupiny obyvatel, ale že může mít z prorodinného klimatu užitek celá společnost. I když se může zdát, a současná praxe u nás to potvrzuje, že se péče o rodiny dotýká pouze sociální politiky, zkušenosti ze zahraničí hovoří o nutnosti propojit všechny aktéry společenského dění, v neposlední řadě i hospodářské sféry. Toto zapojení se patrně neobejde bez nezbytné podpory státu. Tato snaha se bude dařit tím rychleji a tím lépe, čím víc celá společnost nebude rodinu považovat za samozřejmou soukromou záležitost jednotlivce, ale spíš v ní bude vidět partnera v dialogu. V dialogu o lidem příznivou a budoucnost mající společnost.